

LAPPEENRANNAN TEKNILLINEN YLIOPISTO

Kauppätieteiden osasto

Kauppätieteiden kandidaatin tutkinnon tutkielma

Yritysjuridiikka

**TILINTARKASTAJAN VAHINGONKORVAUSVASTUU
OSAKEYHTIÖSSÄ**

12.12.2006

Tekijä: Taina Törrönen

Opponentti: Petri Tolvanen

Ohjaaja: Pia Hurmelinna-
Laukkanen

SISÄLLYS

| | | |
|----------|--|-----------|
| 1 | JOHDANTO | 2 |
| 1.1 | Taustaa | 2 |
| 1.2 | Tutkimusongelma ja -tavoitteet | 3 |
| 1.3 | Tutkimuksen rajaukset | 3 |
| 1.4 | Tutkimusmenetelmä ja -aineisto | 4 |
| 1.5 | Tutkimuksen rakenne..... | 4 |
| 2 | TILINTARKASTUS OSAKEYHTIÖSSÄ TILINTARKASTAJAN KANNALTA .. | 6 |
| 2.1 | Tilintarkastajan valinta, toimikausi ja kelpoisuus | 6 |
| 2.2 | Tehtävät | 7 |
| 2.3 | Hyvä tilintarkastustapa..... | 9 |
| 3 | VAHINGONKORVAUSVASTUUN MUODOSTUMINEN..... | 11 |
| 3.1 | Vastuun syntyminen..... | 11 |
| 3.1.1 | Tuottamus | 11 |
| 3.1.2 | Vahinko ja syy-yhteys | 13 |
| 3.1.3 | Ammattitaidon vaikutus vastuuseen | 14 |
| 3.1.4 | Riippumattomuus ja esteellisyys | 15 |
| 3.1.5 | Salassapitovelvollisuus..... | 17 |
| 3.2 | Vastuun realisoituminen..... | 18 |
| 3.2.1 | Yhtiön kanteen nostaminen | 18 |
| 3.2.2 | Kanneoikeuden vanhentuminen | 19 |
| 3.2.3 | Vastuun jakautuminen ja sovittelu | 20 |
| 3.3 | Vastuun rajoittaminen | 21 |
| 3.3.1 | Vastuun rajoittaminen yhtiöjärjestyksessä..... | 21 |
| 3.3.2 | Tilintarkastajan vastuuvakuutus | 23 |
| 4 | TILINTARKASTUSLAIN MUUTTUMISEN VAIKUTUKSIA VAHINGONKORVAUSVASTUUSEEN..... | 24 |
| 4.1 | Maallikkotilintarkastuksen poistaminen..... | 24 |
| 4.2 | Pienten osakeyhtiöiden tilintarkastusvelvollisuuden poistaminen | 25 |
| 4.3 | Tilintarkastuskertomuksen sisällön muuttuminen | 26 |
| 4.4 | Riippumattomuus- ja esteellisyysääntelyn tiukentuminen | 28 |
| 4.5 | Hyvän tilintarkastustavan soveltamisen muuttuminen..... | 30 |
| 4.6 | Laadunvarmistus..... | 31 |
| 5 | YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET | 32 |
| | LÄHTEET..... | 36 |

1 JOHDANTO

1.1 Taustaa

Tilintarkastajaan kohdistuu työssään monenlaisia vastuita. Näistä kolme tärkeintä lain kannalta ovat rikosvastuu, kurinpidollinen vastuu sekä vahingonkorvausvastuu. Tässä tutkimuksessa keskitytään ainoastaan vahingonkorvausvastuuseen, koska tilintarkastajan vastuu realisoituu usein juuri vahingonkorvauksena. Aihe on myöskin ajankohtainen, sillä viime vuosina paljastuneet tilinpäätös-skandaalit ovat nostaneet tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun esille entistäkin enemmän. Siksi onkin tärkeää selvittää, millainen vahingonkorvausvastuu Suomessa tilintarkastajalla etenkin osakeyhtiössä on.

Vuonna 1995 tuli voimaan tilintarkastuslaki (TTL 936/1994), jolloin tilintarkastusta koskevat säännökset koottiin eri yhteisölaeista samaan lakiin. Myös tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu osakeyhtiössä siirtyi osakeyhtiölaista (OYL) TTL:iin. Vahingonkorvausvastuun sääntely TTL:ssa on varsin suppeaa, mutta useammassa laissa on edelleen säännöksiä, jotka liittyvät tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuseen. Vastuu määräytyy TTL:n säännösten mukaan. Myös muun muassa OYL:sta (624/2006) ja vahingonkorvauslaista (VahL 412/1974) löytyy tähän säännöksiä.

Tilintarkastuslaki on uudistumassa. Itse vahingonkorvaussääntelyä on pidetty varsin hyvänä, sillä vahingonkorvausvastuuta ei aiota lain uudistuksessa muuttaa. Muilla muutoksilla voi tosin olla vaikutusta siihen. Tämän vuoksi on syytä tutkia, miten nämä muutokset vaikuttavat vahingonkorvausvastuuseen. Esimerkiksi maallikkotilintarkastuksesta ollaan luopumassa tilintarkastuslain muutoksen yhteydessä, sillä siihen ei luoteta, eikä siitä usein olla saatu tekijää vastuuseen (Horsmanheimo 2005, 39; Tilintarkastuslakityöryhmän raportti 2003, 91). Uudistuksen jälkeen tilintarkastuksen voisi suorittaa ainoastaan HTM- (kauppakamarin hyväksymä tilintarkastaja) tai KHT-tilintarkastaja (Keskuskauppakamarin hyväksymä tilintarkastaja). Näin vahingonkorvausvastuukin selkiintyy ja yhdenmukaistuu.

1.2 Tutkimusongelma ja -tavoitteet

Tutkimusongelmana on se, millaiseksi tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu muodostuu osakeyhtiössä. Pää tavoitteena on tutkia tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun syntymistä, realisoitumista ja rajoittamista osakeyhtiössä. Vastuun syntymisessä tutkitaan tuottamusta, vahinkoa, syy-yhteyttä, ammattitaidon vaikutusta, riippumattomuutta ja esteellisyyttä sekä salassapitovelvollisuutta. Vastuun realisoitumisen yhteydessä tutkitaan yhtiön kanteen nostamista, kanneoikeuden vanhentumista sekä vastuun jakautumista ja sovittelua. Vastuun realisoitumisen yhteydessä tutkitaan vastuun rajoittamista yhtiöjärjestyksessä sekä tilintarkastajan vastuuvakuutusta.

Muita tavoitteita ovat tilintarkastaja valinnan, toimikauden sekä kelpoisuuden tutkiminen, tilintarkastuksen tehtävien selvittäminen osakeyhtiössä, tilintarkastuskertomuksen sisällön tutkiminen sekä hyvän tilintarkastustavan määrittely. Lopuksi tavoitteena on tutkia TTL:n muutosten tuomia vaikutuksia tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuseen. Tutkittavia muutoksia ovat maallikkotilintarkastuksen poistaminen, pienten osakeyhtiöiden tilintarkastusvelvollisuuden poistaminen, tilintarkastuskertomuksen sisällön muuttuminen, riippumattomuus- ja esteellisyyssäätelyn tiukentuminen, hyvän tilintarkastustavan soveltamisen muuttuminen sekä laadunvarmistuksen mukaan tulo.

1.3 Tutkimuksen rajaukset

Tutkimuksessa keskitytään tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuseen ja jätetään muut vastuut, kuten rikosvastuu ja kurinpidollinen vastuu käsittelemättä. Tutkimus rajoitetaan koskemaan ainoastaan Suomen lainsäädäntöä ja pelkästään osakeyhtiöitä. Osakeyhtiöissähan toimitaan osakkaiden rajoitetulla vastuulla, joten etenkin muiden sidosryhmien kannalta tilinpäätösinformaation luotettavuus on entistä tärkeämpää kuin esimerkiksi henkilöyhtiöissä. Konserniin liittyy eräitä erityissäännöksiä, joita

ei kuitenkaan käydä läpi. Vahingonkorvausvastuuta tutkitaan ainoastaan lakisääteisen tilintarkastuksen yhteydessä, jolloin ei käsitellä ollenkaan vastuun määräytymistä esimerkiksi konsultoinnin yhteydessä. Myöskään vahingonkorvausvastuuta ei käsitellä erityistarkastustilanteissa, kuten esimerkiksi konkurssin yhteydessä.

1.4 Tutkimusmenetelmä ja -aineisto

Tutkimusmenetelmänä käytetään kuvailevaa eli deskriptiivistä sekä kartoittavaa menetelmää (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2005, 129–130). Tilintarkastuksen valintaa, toimikautta, tehtäviä, kelpoisuutta ja hyvää tilintarkastustapaa pohditaan lakeihin ja kirjallisuuteen perehtymällä. Vahingonkorvausvastuuta tutkitaan kirjallisuuteen sekä Tilintarkastus-Revision -lehden ja aikakauskirjojen artikkeleihin perehtymällä. Tilintarkastuslain muuttamisen vaikutuksia vahingonkorvausvastuuseen tutkitaan lähinnä tilintarkastuslain hallituksen esityksen (HE 194/2006) sekä parin tilintarkastuslakityöryhmän raportin avulla, sillä aiheesta ei ole vielä laajempaa kirjallisuutta.

Tärkeimpiä lähteitä ovat Savelan kirjat sekä hänen kirjoittamansa artikkelit. Myös Ahon ja Vänskän sekä Horsmanheimon ja Steinerin kirjoja käytetään laajemmin. Defensor Legisistä sekä Lakimiehestä löytyy aiheesta muutamia artikkeleita, joita myös käytetään tutkimuksessa.

1.5 Tutkimuksen rakenne

Johdannossa käsitellään tutkimuksen taustaa. Lisäksi siinä määritellään tutkimusongelma, tutkimuksen tavoitteet, rajaukset, tutkimusmenetelmä ja -aineisto sekä rakenne.

Toisessa kappaleessa käydään läpi tilintarkastusta osakeyhtiössä. Siinä tutkitaan tilintarkastajan valintaa, toimikautta ja kelpoisuutta tehtävään sekä pohditaan tilintarkastuksen tarkoitusta ja tehtäviä osakeyhtiössä. Lisäksi määritellään tilintarkastusker-

tomuksen sisältö sekä hyvä tilintarkastustapa, jotka ovat tärkeitä vahingonkorvausvastuun kannalta.

Kolmannessa kappaleessa tutkitaan tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta. Ensin selvitetään, miten ja missä tilanteissa vahingonkorvausvelvollisuus syntyy. Kappaleessa käydään tarkemmin läpi hyvään tilintarkastustapaan liittyviä vaatimuksia. Näitä vaatimuksia ovat ammattitaito, riippumattomuus, esteellisyys sekä salassapitovelvollisuus. Kappaleessa pohditaan myös vastuun realisoitumista, kuten kanteen nostamista sekä vahingonkorvausvastuun sovittelua ja jakautumista. Lopussa tutkitaan vielä vastuun rajoittamista yhtiöjärjestyksessä sekä tilintarkastajan vastuuvakuutuksen avulla.

Neljännessä kappaleessa tuodaan esille vahingonkorvausvastuun tulevaisuudennäkymiä tilintarkastuslain muuttumisen johdosta. Siinä pohditaan mahdollisia vaikutuksia, joita lain muuttamisella olisi vahingonkorvausvastuuseen. Tarkoituksena on selvittää, pysyykö vahingonkorvausvastuu todellisuudessa samanlaisena kuin nytkin vai onko tähän tulossa muutosta. Tarkasteltavia muutoksia ovat muun muassa maallikkotilintarkastuksen poistaminen, pienten osakeyhtiöiden tilintarkastusvelvollisuuden poistaminen sekä riippumattomuus- ja esteellisyyssääntelyn muuttuminen.

Viidennessä kappaleessa esitetään yhteenveto tutkimuksesta sekä johtopäätökset tutkimukselle.

2 TILINTARKASTUS OSAKEYHTIÖSSÄ TILINTARKASTAJAN KANNALTA

Tilintarkastuksen tarkoituksena on todeta osakeyhtiön yhtiökokoukselle esitettävän tilinpäätösinformaation luotettavuus (Kokkonen 1997, 7). Omistajien on voitava varmistautua johdon toimivan hyväksyttävällä tavalla, jotta he voivat tehdä tarkoituksenmukaisia päätöksiä (Riistama 1999, 27). Tilintarkastuksella on merkitystä myös muille tahoille. Se toimii myös yleisen yhteiskunnallisen intressin valvojana, sillä myös muut sidosryhmät kuin omistajat ovat kiinnostuneita yrityksen toiminnasta. Tällaisia ryhmiä ovat muun muassa velkojat, viranomaiset, työntekijät ja tavarantoimittajat. (Tilintarkastuslakityöryhmän raportti 2003, 12)

Koska tilintarkastuksella on suuri rooli osakeyhtiön tilinpäätösinformaation oikeellisuuden varmentamisessa omistajille ja muille sidosryhmille, on laeilla haluttu säännellä tilintarkastajan toimintaa ja asetettu hänelle erilaisia vaatimuksia. OYL:ssa sekä TTL:ssa on sääntelyä muun muassa tilintarkastajan valinnasta sekä toiminnasta yhtiössä.

2.1 Tilintarkastajan valinta, toimikausi ja kelpoisuus

Yhtiökokous yleensä valitsee yhtiölle tilintarkastajan. Mikäli yhtiöön valitaan useampi tilintarkastaja, voidaan osa heistä valita myös muulla tavoin. (OYL 7:2) Yksityisessä osakeyhtiössä tilintarkastajan toimikausi jatkuu toistaiseksi. Julkisessa osakeyhtiössä taas toimikausi päättyy seuraavassa varsinaisessa yhtiökokouksessa. Yhtiöjärjestyksessä tosin voidaan määrätä toimikaudesta myös toisin. (OYL 7:4)

Tilintarkastajana voi toimia luonnollinen henkilö tai hyväksytyt tilintarkastusyhteisö. Vajaavaltainen tai konkurssissa tai liiketoimintakiellossa oleva ei tosin voi toimia tilintarkastajana. Myös luonnollisen henkilön toimintakelpoisuuden rajaaminen on esteenä. Tilintarkastajan on lisäksi omattava sellainen laskentatoimen, taloudellisten ja oikeudellisten asioiden sekä tilintarkastuksen tuntemus ja kokemus kuin yhtiön toi-

minnan laatuun ja laajuuteen nähden on tarpeen tehtävän hoitamiseksi. (TTL 10 §) Yrityksen koon kasvaessa myös vaatimukset tilintarkastajalle kasvavat. Tällöin yhtiössä on oltava vähintään yksi hyväksytty tilintarkastaja, joko HTM- tai KHT-tilintarkastaja. (TTL 11–12 §)

Tilintarkastajan ei siis kelpoisuusvaatimusten mukaan tarvitse toimia ammatikseen tilintarkastajana. Hänen olisi kuitenkin tunnettava vähintään tilintarkastusta koskevat ja siihen liittyvät säännökset. Lisäksi hänen tulisi riittävän hyvin tuntea tilintarkastustekniikka sekä tilintarkastukseen liittyvät keskeiset tehtävät. (HE 295/1993)

2.2 Tehtävät

Tilintarkastajan tehtävänä on valvoa osakeyhtiössä johdon toimia (Toiviainen 1994b, 882). Tilintarkastuslaissa määritellään, että tilintarkastus sisältää yhtiön tilikauden kirjanpidon ja tilinpäätöksen sekä hallinnon tarkastuksen (TTL 17 §). Tilintarkastajan tehtäviin eivät kuulu muun muassa kirjanpidon ja tilinpäätöksen laatiminen eikä päätöksenteko (Savela 2006, 146–147). Hänen tehtävänä on siis ensisijaisesti valvonta (Riistama 1999, 15; Savela 2006, 148). Suomessa tilintarkastus onkin pääsääntöisesti laillisuusvalvontaa (Riistama 1995, 12).

Tilintarkastuksen valmistuttua tilintarkastajan on annettava siitä tilinpäätökseen *merkintä*, jossa viitataan annettavaan tilintarkastuskertomukseen ja lausutaan siitä, onko tilinpäätös laadittu hyvän kirjanpitotavan mukaisesti. (TTL 18 §) Tilintarkastaja antaa jokaiselta tilikaudelta myös *tilintarkastuskertomuksen*, joka luovutetaan yhtiön hallitukselle viimeistään kaksi viikkoa ennen sitä kokousta, jossa tilinpäätös esitetään vahvistettavaksi (TTL 19.1 §). Tilintarkastuskertomus on tärkein asiakirja, jonka tilintarkastaja laatii (Suomela, Palvi & Karhu 1995, 93). Tilintarkastuskertomuksen on sisällettävä viisi lausuntoa: *onko tilinpäätös laadittu kirjanpitolaian ja tilinpäätöksen laatimista koskevien muiden säännösten ja määräysten mukaisesti, antaako tilinpäätös kirjanpitolaissa tarkoitetulla tavalla oikeat ja riittävät tiedot yhtiön toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta, voidaanko tilinpäätös vahvistaa, onko hallituksen*

esittämä tuloksen käsittely lainmukainen sekä voidaanko vastuuvapaus myöntää. (TTL 19.1 §)

Lausunnolla tilinpäätöksen säännönmukaisuudesta tarkoitetaan, että kirjanpitovelvollisen on otettava huomioon kaikki ne lait ja säännökset, jotka vaikuttavat tilinpäätökseen. Tällöin on huomioitava muun muassa verolait, arvopaperimarkkinalain säännökset ja kirjanpitolautakunnan (KILA) lausunnot. (Aho & Vänskä 1996, 115; Suome-la ym. 1995, 96) Luonnollisesti tilinpäätöksen laadintaan vaikuttavat myös OYL:n säännökset. OYL:n 8 luvun 3 pykälässä on määrätty, että tilinpäätös laaditaan kirjanpitolain ja OYL:n 8 luvun säännösten mukaisesti.

Oikeat ja riittävät tiedot määräytyvät kirjanpitolain ja hyvän kirjanpitotavan mukaan. Jos tilinpäätöksestä puuttuu sellaisia tietoja, jotka nimenomainen kirjanpitolain säännös tai hyvä kirjanpitotapa edellyttää, ei tilinpäätös anna riittäviä tietoja. Oikeiden ja riittävien tietojen arvioiminen onkin lainmukaisuuden arvioimista. (HE 295/1993)

Lausunto tilinpäätöksen vahvistamisesta liittyy edellisiin lausuntoihin. Elleivät edelliset lausunnot ole myönteisiä, ei tämäkään voi sitä olla. (HE 295/1993) Yhtiökokouksessa päätetään tilinpäätöksen vahvistamisesta, jolloin tilintarkastajan lausunto on tämän päätöksenteon tukena (OYL 5:3).

Tuloksen käsittelyä koskevan lausunnon tarkoituksena on todentaa yhtiön hallituksen antaman ehdotuksen lainmukaisuus tuloksen käsittelystä. Tilintarkastaja ei saakaan puuttua ehdotuksen tarkoituksenmukaisuuteen, ainoastaan laillisuuteen. Lausunto perustuu osakeyhtiö- sekä kirjanpitolakiin. (HE 295/1993)

Lausunto vastuuvapaudesta perustuu tarkastuksen tulokseen. Vastuuvapauslausunto koskee yhtiön toimitusjohtajaa, varatoimitusjohtajaa, hallituksen jäseniä, hallituksen puheenjohtajaa ja varapuheenjohtajaa, hallintoneuvoston jäseniä ja yhtiön perustajia. Lausunto kohdistuu vastuuvollisen mahdolliseen vahingonkorvausvastuuseen yhtiötä kohtaan. (HE 295/1993) Siinä ei käsitellä kolmannelle osapuolelle aiheutettua vahinkoa. Tämä voi tosin sisältyä epäsuorasti lausuntoon, jos vastuuvolliset ovat rikkoneet vaikkapa OYL:n säännöksiä osakkaiden tasavertaisesta kohtelusta. (Aho & Vänskä 1996, 125) Lausunto voi olla joko kielteinen tai myönteinen. Se voi

olla kielteinen vaikka vain osalle vastuuvollisista. Kielteisyys on myös perusteltava tilintarkastuskertomuksessa. Kielteistä lausuntoa ei tulisi esittää, ellei vastuuvollinen ole syyllistynyt OYL:n mukaan yhtiölle vahinkoa tuottaneeseen tekoon tai laiminlyöntiin. Lausunnon tarkoituksena on kiinnittää yhtiökokouksen huomio vahingonkorvauskanteen nostamisen edellytyksiin. (HE 295/1993)

Tilintarkastajalla on myös velvollisuus antaa kertomuksessaan *muistutus*, jos yhtiön hallituksen tai hallintoneuvoston jäsen, puheenjohtaja tai varapuheenjohtaja tai toimitusjohtaja tai muu vastuuvollinen on syyllistynyt sellaiseen tekoon tai laiminlyöntiin, josta voi seurata vahingonkorvausvelvollisuus. Muistutus on annettava myös silloin, jos vastuuvollinen on syyllistynyt johonkin muuhun osakeyhtiölain tai yhtiöjärjestyksen vastaiseen toimintaan. (TTL 19.2 §) Tilintarkastajan on tarvittaessa myös *täydennettävä* tilinpäätöstietoja. Hän voi myös tarvittaessa antaa *lisätietoja*. (TTL 19.3 §)

2.3 Hyvä tilintarkastustapa

Tilintarkastajan on noudatettava hyvää tilintarkastustapaa kaikessa toiminnassaan (TTL 16.1 §). Laissa tätä ei ole määritelty tämän tarkemmin. Sille onkin vaikea löytää yksiselitteistä sisältöä. Se on tapaoikeutta, jota huolellinen ammattihenkilö yleisesti työssään noudattaa. (Aho & Vänskä 1996, 81; Suomela ym. 1995, 77–78) Se kuvaa asianmukaisesti ja yleisesti hyväksyttävällä tasolla suoritettavan tilintarkastuksen laajuutta ja toteutustapaa. Tilintarkastajan työtä ei voidakaan moittia, jos hän on noudattanut työssään hyvää tilintarkastustapaa. Tällöin hän välttää myös mahdollisen vahingonkorvausvelvollisuuden. (Suomela ym. 1995, 78)

Hyvästä tilintarkastustavasta voi saada tietoa useista eri lähteistä. Näitä ovat ensinnäkin lait ja asetukset. Myös tilintarkastuslautakunnan (TILA) ja valtion tilintarkastuslautakunnan (VALA), tuomioistuinten ja viranomaisten päätökset ja kannanotot antavat viitteitä siitä. Lisäksi tilintarkastusstandardit, kuten Tilintarkastusalan suositukset, alan ammattikirjallisuus sekä havainnot huolellisen ammattihenkilön toiminnasta kertovat sen sisällöstä. (Horsmanheimo & Steiner 2002, 123)

KHT-yhdistyksellä on merkittävä rooli hyvän tilintarkastustavan kehityksessä. Tilintarkastusalan suosituksissa määritellään sen sisältö. Suositukset perustuvat IAPC:n (International Auditing Practices Committee) laatimiin kansainvälisiin tilintarkastusstandardeihin. Suosituksissa on määritelty muun muassa tarkastuksen tavoitteet ja yleiset periaatteet, tilintarkastuksen laadunvalvonta, dokumentointi, tilintarkastajan velvollisuus ottaa huomioon väärinkäytöksiä ja virheitä, tilintarkastuksen suunnittelu sekä tilintarkastusevidenssi. Nämä kaikki kuuluvat siis hyvään tilintarkastustapaan. Suositukset velvoittavat myös noudattamaan KHT-yhdistyksen eettisiä ohjeita, jotka sisältävät muun muassa vaatimuksen ammatillisesta pätevyydestä, riippumattomuudesta sekä salassapitovelvollisuudesta. (KHT-yhdistys – Föreningen CGR ry 2005, 11–14; 27; 687) Nämä eettiset periaatteet kuuluvat niin sanottuun hyvään tilintarkastajatapaan. Tilintarkastuslaissa hyvä tilintarkastustapa ja hyvä tilintarkastajatapa on yhdistetty. Näiden ero onkin häilyvä. (Horsmanheimo & Steiner 2002, 121) Myös huolellisuuden vaatimus sisältyy hyvään tilintarkastustapaan, mikä on tärkeää juuri vahingonkorvausvastuun kannalta (HE 295/1993).

Myös TILA:n päätösten valossa voidaan hyvän tilintarkastustavan sisältöä tutkia, sillä nämä päätökset muodostavat ennakkotapauksia. TILA julkistaa näitä ratkaisuja. Se antaa tilintarkastajille huomautuksia, varoituksia sekä jopa auktorisoinnin peruutuksia. (Aho & Vänskä 1996, 83–84) Esimerkiksi TILA:n ratkaisussa 2/2005 TILA antoi KHT-tilintarkastajalle varoituksen, sillä hän oli toiminut huolimattomasti ja varomattomasti antaessaan yrityksestä saneeraukseen liittyviä lausuntoja. Tämä huolimattomuus ja varomattomuus oli hyvän tilintarkastustavan vastaista. (TILA:n valvontasioiden ratkaisuja 2005 ja VALA:n muutoksenhakuratkaisut 2006, 37)

Hyvällä tilintarkastustavalla ja sen määrittelyllä on siis olennainen merkitys, kun arvioidaan tilintarkastajan suorittamaa työtä ja siihen liittyvää vastuuta. Siksi vertailupohjana arvioinnissa käytettävän hyvän tilintarkastustavan määrittelyn pitäisi olla yleisesti hyväksytty ja objektiivinen. (Suomela ym. 1995, 78)

3 VAHINGONKORVAUSVASTUUN MUODOSTUMINEN

Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuseen liittyviä säännöksiä on useissa eri laeissa. Säännöksiä sisältyy muun muassa OYL:iin, TTL:iin ja VahL:iin. TTL:n pohjalta määräytyy tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu. OYL:ssa on määritelty muun muassa yhtiön kanteen nostaminen tilintarkastajaa vastaan sekä kanneoikeuden vanhentuminen. VahL:ssa on säännöksiä vastuun sovittelusta ja jakautumisesta eri korvausvelvollisten kesken.

Kuten tässä kappaleessa nähdään, vahingonkorvausvastuun syntymisessä tukeudutaan hyvin pitkälti juuri hyvään tilintarkastustapaan. Tämän vuoksi vastuun synnyttää hyvän tilintarkastustavan rikkominen etenkin sen piiriin kuuluvissa asioissa. Näistä tärkeimpiä olivat riippumattomuus, esteellisyys sekä salassapitovelvollisuus. Myös ammattitaidolla on suuri merkitys vastuun syntymisessä ja realisoitumisessa.

3.1 Vastuun syntyminen

3.1.1 Tuottamus

TTL 44 §: *”Tilintarkastaja on velvollinen korvaamaan vahingon, jonka hän on toimessaan aiheuttanut tahallisesti tai huolimattomuudesta yhteisölle tai säätiölle. Sama koskee vahinkoa, joka tätä lakia, yhteisöä tai säätiötä koskevaa lakia taikka yhtiöjärjestystä, sääntöjä tai yhtiösopimusta rikkomalla on aiheutettu yhteisön osakkaalle, yhtiömiehelle tai jäsenelle taikka muulle henkilölle.”*

Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu määräytyy siis TTL:n nojalta. Vastuu edellyttää vähintään lievää eli vähäistä tuottamusta (Savela 1999, 108; Toiviainen 1994a, 1036). Tilintarkastajan tuottamus ilmenee tahallisuutena tai huolimattomuutena tarkastustehtävässä. (Toiviainen 1994a, 1037) Jos hän suorittaa tämän valvontatehtävän moitittavalla tavalla, on hän korvausvelvollinen siitä aiheutuneesta vahingosta.

Niinpä hän onkin vastuussa siitä lisävahingosta, joka syntyy hänen huolimattoman tarkastuksensa takia. (Savela 1999, 124; Siikarla 2006, 344; Toiviainen 1994a, 1037)

Vastuun syntyminen muille henkilöille kuin yhtiölle edellyttää muiden edellytysten lisäksi, että TTL:a, OYL:a tai yhtiöjärjestystä on rikottu (TTL 44 §). Tämän mukaan vastuun syntyminen olisi erilaista kolmansiin nähden. Pelkkä tahallisuus tai huolimattomuus tilintarkastajan työssä aiheuttaisi vastuun yhtiötä kohtaan, mutta kolmansia kohtaan vasta sitten, kun lakia tai yhtiöjärjestystä on rikottu. Näin korvausvastuun peruste olisi ankarampi yhtiötä kuin kolmansia kohtaan. (Toiviainen 1994a, 1037) Savelan (1999, 109) mukaan tällä ei ole kovin suurta merkitystä, sillä huolimattomuus merkitsee yleensä aina hyvän tilintarkastustavan rikkomista. Hyvän tilintarkastustavan (ks. kappale 2.3) rikkomisen taas on lain vastaista, jolloin vastuu syntyy myös kolmansia vastaan.

Tilintarkastajan on tilintarkastuskertomuksessa siis ilmoitettava, jos hän havaitsee esimerkiksi hallituksen syyllistyneen tekoon tai laiminlyöntiin, josta voi seurata vahingonkorvausvelvollisuus. (TTL 19.2 §) Näiltä osin tilintarkastaja siis vapautuu vastuustaan kyseisestä asiasta, sillä asia on tuotu julki. Tilintarkastajan huomautus suoraan hallitukselle asiasta esimerkiksi tilintarkastuspöytäkirjassa ei riitä. Huomautus täytyy antaa tilintarkastuskertomuksessa. Pelkillä huomautuksilla tosin voi olla merkitystä, kun arvioidaan tuottamuksen astetta. Jos tilintarkastaja on huomannut virheen, muttei raportoinut tästä, menettely tuskin on törkeää tuottamusta. Näin hän voi selvittää pienemmällä korvausvastuulla. (Savela 1999, 122–124)

Lähtökohtaisesti tilintarkastaja vastaa tilintarkastuskautensa aikana tapahtuneista tuottamuksellisista vahingoista. Jos kuitenkin vahingot ilmenevät vasta hänen kautensa jälkeen, vastaa hän myös näistä. Edellytyksenä tietysti on, että hän on syyllistynyt tuottamukseen. Hänelle voi syntyä korvausvastuu myös kautensa jälkeen ilmenevistä väärinkäytöksistä, jos hänen laiminlyöntinsä kaudella on mahdollistanut niiden jatkumisen. (Savela 2006, 175)

Tilintarkastaja ei ole yleisesti velvollinen tutkimaan kauttaan edeltäviä toimia. Jos kuitenkin edeltävällä kaudella on tehty sellaisia päätöksiä, jotka toteutetaan vasta hänen kaudellaan, on nämäkin päätökset tutkittava. Muitakin aikaisempia tapahtumia tilin-

tarkastaja joutuu kuitenkin usein tutkimaan, sillä hänen on varmistettava alkavan taaseen oikeellisuus. Jos jotain epäilyttävää ilmenee, on tarkastusta laajennettava. Jos havaitusta toimenpiteestä voi seurata jollekin yhtiön toimihenkilölle vastuun syntyminen, on tilintarkastajan ilmoitettava myös näistä väärinkäytöksistä. (Savela 2006, 176)

3.1.2 Vahinko ja syy-yhteys

TTL:ssa ei ole määritelty vahinkoa. Tämä määräytyy siis vahingonkorvausoikeuden yleisten periaatteiden mukaan. (Mäntysaari 1996, 194) Vahingolla tarkoitetaan haittaa, jonka joku kärsii oikeushyödykkeidensä eli oikeudellisesti suojattujen elämähödykkeidensä suhteen (Kivimäki & Ylöstalo 1973, 486). Routamon ja Ståhlbergin (2000, 31) mukaan *”vahinko on ulkoisen seikan aiheuttama odottamaton muutos, jota on pidettävä vahingonkärsijän kannalta epäedullisena”*. TTL:ssa ei ole myöskään rajoitettu korvattavien vahinkojen tyyppejä. Sillä ei siis ole merkitystä, onko menetys esine-, henkilö- tai varallisuusvahinko tai onko se aineellinen vai aineeton vahinko. Kuitenkin yleisimpiä ovat puhtaat varallisuusvahingot. (Toiviainen 1994a, 1028)

Aiheutetusta vahingosta tilintarkastaja vastaa ainoastaan siltä osin, kun vahinkoa ei olisi syntynyt, jos hän olisi täyttänyt hänelle kuuluvat velvollisuutensa (Mäntysaari 1996, 192). Toisin sanoen hän vastaa ainoastaan siitä lisävahingosta, jonka hän aiheuttaa huolimattoman tarkastustoimintansa vuoksi (Savela 1999, 124; Siikarla 2006, 344). Lisäksi edellytetään, että vahinko on ollut normaali ja ennalta-arvattava. Tilintarkastaja korvaakin ainoastaan ennalta-arvattavana pidettävän osan vahingosta. (Mäntysaari 1996, 192)

Korvausvastuu edellyttää aina syy-yhteyttä. Tilintarkastajan toimenpiteen tai laiminlyönnin on oltava vahingon riittävä ja välttämätön edellytys eli oikeudellisesti relevanttinen seuraus. (Kivimäki & Ylöstalo 1973, 486; Mäntysaari 1996, 192) Vahingon aiheuttamisen on siis muutettava tapahtumien kulkua siten, että ilman tekoa olisi toteutunut erilainen tapahtumakulku. Tähän tapahtumakulkuun ei olisi sisällynyt tarkasteltavaa vahinkoa. Aiheuttaminen voi tapahtua myös passiivisesti. Tällöin henkilöllä olisi ollut velvollisuus ryhtyä johonkin tiettyyn toimenpiteeseen. Pidättäytyminen teosta voi

johtaa siihen, että toimimattomuuden seurauksena syntyy toinen kehityskulku kuin mikä olisi syntynyt, jos toimija olisi toiminut niin kuin häneltä odotettiin. (Saarnilehto, Hemmo & Kartio 2001, 521–522) Näin usein tilintarkastajan työssä onkin, sillä häneltä odotetaan johdon toimien tarkastamista ja niistä raportoimista. Jos hän ei esimerkiksi anna muistutusta jostakin laiminlyönnistä, voi velkoja toimia eri tavalla kuin muistutuksen nähdessään. Hän on voinut esimerkiksi myöntää yhtiölle luottoa väärin tietojen vuoksi. (Mäntysaari 1996, 192)

Voimassa olevan oikeuskäytännön mukaan syy-yhteyttä ei välttämättä synny tilintarkastajan laiminlyönnin ja vahingon välille, jos korvauksen vaatija ei ole lukenut tilintarkastuskertomusta (Savela 2001, 46):

KKO 1991:13: ”Osakeyhtiön tilintarkastajan velvollisuutena on tehdä tilintarkastuskertomukseen muistutus yhtiön hallituksen laiminlyönnistä ryhtyä toimenpiteisiin yhtiön asettamiseksi selvitystilaan.

Tilintarkastajan laiminlyönti tehdä tällainen muistutus ei kuitenkaan ollut syy-yhteydessä yhtiön tavarantoimittajan luottotappioon, koska tavarantoimittaja ei ollut pyrkinyt tutustumaan tilintarkastuskertomukseen ja oli pääteltävissä, että yhtiön hallituksen jäsenet ja sen koko osakekannan omistajat olisivat jatkaneet yhtiön toimintaa siinäkin tapauksessa, että tilintarkastaja olisi tehnyt muistutuksen selvitystilasta tilintarkastuskertomukseen.

Tavarantoimittajan vahingonkorvauskanne tilintarkastajaa vastaan hylättiin.”

Tapauksen mukaan oikeus korvaukseen voi syntyä myös silloin, jos oikein toimiesaan tilintarkastaja olisi saanut yhtiön muuttamaan toimintaansa siten, että vahinko olisi poistunut. Tällöin myös tilintarkastuskertomuksen lukemattomatkin ovat oikeutettuja korvaukseen, sillä heidän vahinkonsa olisi poistunut tilintarkastajan toimiessa asian vaatimalla tavalla. (Savela 1999, 124–125)

3.1.3 Ammattitaidon vaikutus vastuuseen

Tilintarkastajan on varmistuttava ennen tehtävän vastaanottamista, että hän omaa yleiset kelpoisuusehdot tehtävän suorittamiseksi (ks. kappale 2.1). Jos hän ei omaa näitä, tulee hänen kieltäytyä tehtävästä. Jos hän kuitenkin suostuu tehtävään, arvioi-

daan hänen vastuutaan siten, että hänellä oletetaan olleen kyseiset tiedot ja kokemus tehtävää varten. Vähäinen kokemus ei ole vastuuta vähentävä seikka. (Savela 2006, 162)

Tilintarkastajalta odotetaan, että hän tuntee yleisesti kaiken lainsäädännön sisällön. Velvollisuus tähän on tiukempi kuin hallituksen jäsenillä ja toimitusjohtajilla. Etenkin taloudellisessa lainsäädännössä tätä odotetaan, sillä hän on juuri näiden kysymysten ammattilainen. Lisäksi tilintarkastajalta vaaditaan hyvän tilintarkastustavan ja yhtiöjärjestyksen sisällön tunteminen. Käytännössä häneltä ei kuitenkaan vaadita jokaisen johdon päätöksen yksityiskohtaista selvitystä samalla tavoin kuin päätöksen tekijä itse tekee. (Savela 2006, 163)

TTL:n 44 §:n tarkoituksena on, että vastuu olisi samanlainen kaikille tilintarkastajille. Maallikkotilintarkastajalla olisi siis samanlainen vastuu kuin hyväksytyllä tilintarkastajalla. (HE 295/1993; Savela 2006, 164) Maallikoilta ei tosin yleensä ole vaadittu vahingonkorvausta, jos he ovat antaneet virheellisen tilintarkastuskertomuksen (HE 194/2006, 18). Savelan (2006, 164) mukaan maallikkotilintarkastajien vastuuta on myös helpommin kohtuullistettu. Tästä esimerkkinä seuraava oikeustapaus:

KKO 1981 II 48: *”tapauksessa oli kyse tilintarkastajien vahingon korvausvastuusta. Tapauksessa KHT-tilintarkastaja joutui vastuuseen koko vahingosta ja kahden maallikkotilintarkastajan vastuuta soviteltiin. KHT-tilintarkastaja toimi valvontatilintarkastajana. Täten vastuuseen vaikutti myös tehtävien jako tilintarkastajien kesken. KHT-tilintarkastaja tuomittiin maksamaan korvausta yksinään 100.000 markkaa ja kaikki kolme tilintarkastajaa yhteisvastuullisesti 50.000 markkaa. Maallikkotilintarkastajien vastuu soviteltiin siten kolmasosaan heidän aiheuttamakseen katsotusta vahingosta.”* (Savela 2006, 164)

3.1.4 Riippumattomuus ja esteellisyys

Riippumattomuutta pidetään ehkä tärkeimpänä tilintarkastuksen kulmakivistä ja perusolettamista (Arens & Loebbecke 2000, 86; Flint 1988, 54; Horsmanheimo & Steiner 2002, 205). Tilintarkastuksen pitää olla riippumatonta, jotta siihen voitaisiin luottaa. (Horsmanheimo & Steiner 2002, 205; Pekkarinen 2003, 6). Etenkin tilintarkastuksen yhteiskunnallinen merkitys vaatii riippumattomuutta (Flint 1988, 55).

Riippumattomuusvaatimuksella ja esteellisyysperusteilla TTL:ssa pyritään varmistamaan puolueeton ja objektiivinen sekä hyvän tilintarkastustavan mukainen tilintarkastus. Riippumattomuus ja esteellisyys poikkeavat toisistaan. Esteellisyys on lähinnä riippuvuussuhteen seuraus, jolloin ainakin riippuvuus on olemassa. Riippumattomuusvelvoite taas on yleinen velvoite. (Aho & Vänskä 1996, 36) Sen mukaan tilintarkastajalla on yleisesti oltava edellytykset riippumattoman tarkastuksen suorittamiseen. Jollei näin ole, hänen on kieltäydyttävä vastaanottamasta tehtävää tai luovuttava siitä. (TTL 23 §) Riippumattomuus käytännössä tarkoittaa, etteivät muut henkilöt vaikuta tilintarkastajan toimintaan, eikä tilintarkastaja ole näiden henkilöiden vaikutusvallan alainen. Tilintarkastaja toimii siis itsenäisesti. (Horsmanheimo & Steiner 2002, 207)

Esteellisyysperusteen mukaan yhtiön tilintarkastajana ei voi toimia ainakaan (TTL 24.1 §):

” 1) yhteisön tai säätiön taikka kirjanpitolaissa tarkoitettulla tavalla samaan konserniin kuuluvan yhteisön tai sanotussa laissa tarkoitetun osakkuusyhteisön yhtiömies, hallituksen tai hallintoneuvoston jäsen, toimitusjohtaja tai vastaavassa asemassa oleva taikka se, jonka tehtävänä on yhteisön tai säätiön kirjanpidon tai varojen hoito taikka hoidon valvonta;

2) edellä 1 kohdassa tarkoitettuun yhteisöön tai säätiöön taikka siinä tarkoitettuun henkilöön palvelussuhteessa tai muutoin alistussuhteessa oleva; tai

3) edellä 1 kohdassa tarkoitetun henkilön aviopuoliso tai hänen kanssaan yhteisessä taloudessa avioliitonomaisissa olosuhteissa elävä henkilö, veli tai sisar taikka se, joka on häneen suoraan ylenevässä tai alenevassa sukulaisuus- tai lankoussuhteessa taikka sellaisessa lankoussuhteessa, että toinen heistä on naimisissa toisen veljen tai sisaren kanssa.”

Rahalaina, vakuus sekä vastaava etuus 1 kohdassa tarkoitettulta yhteisöltä tai säätiöltä tai siinä tarkoitettulta henkilöltä on tilintarkastajalta myöskin kielletty (TTL 24.2 §).

Jos henkilö toimii yhtiön tilintarkastajana esteellisyydestään huolimatta, ei tämä poista hänen vastuutaan vaan päinvastoin. Tällöin hän on jo tehtävään ryhtyessään toi-

minut huolimattomasti, jolloin tilintarkastuksen riippumattomuus on vaarantunut. (Savela 1999, 113)

3.1.5 Salassapitovelvollisuus

Tilintarkastaja ei saa ilmaista ulkopuoliselle, yksityiselle osakkeenomistajalle eikä tähän verrattavalle tilintarkastusta suorittaessaan yhtiöstä tietoonsa saamaa asiaa, jos siitä voi aiheutua haittaa yhtiölle. Tätä ei sovelleta, jos kyseinen asia on muualla laissa määrätty ilmaistavaksi. Tilintarkastajan on kuitenkin vaadittaessa annettava yhtiökokoukselle kaikki yhtiötä koskevat tiedot, jos niistä ei aiheudu olennaista haittaa yhtiölle (TTL 25 §).

Kun tilintarkastajalta pyydetään tietoja yhtiöstä, on tilintarkastajalla aina harkintavalta. Hän voi antaa pyydettyjä tietoja, jos niistä ei ole haittaa. Yleisesti liike- tai ammattisalaisuuksia pidetään tällaisina haittaa aiheuttavina tietoina. Liikesalaisuuksia ovat muun muassa yritysten väliset sopimukset, kannattavuus, tarjoukset, keksinnöt ja tutkimus sekä tuotekehittely. (Aho & Vänskä 1996, 60) Olennainen haitta lain 25 §:n 2 kohdassa on arvioitu yhtiön kannalta huomattavasti vahingollisemmaksi kun pelkkä haitta. Tällöin salassapitovelvoitteen piiriin jäävät lähinnä liike- ja ammattisalaisuudet. (HE 295/1993)

Salassapitovelvollisuuden rikkomisesta säädetään rikoslaissa (RL 39/1889). Se rangaistaan yrityssalaisuuden rikkomisena RL:n 30 luvun 5 § mukaan. Tätä rangaistaan siis ankarammin kuin muita tilintarkastajan aiheuttamia vahinkoja. Yhtiöllä on kuitenkin myös vahingonkorvausoikeus aiheutuneeseen vahinkoon. Salassapitovelvollisuuden rikkominen vaan on säädetty myös rangaistavaksi. Yrityssalaisuuden rikkomisesta voidaan tuomita sakkoon tai enintään kahdeksi vuodeksi vankeuteen (RL 30:5).

3.2 Vastuun realisoituminen

3.2.1 Yhtiön kanteen nostaminen

Tilintarkastajan vastuun realisoitumisesta yhtiötä kohtaan on säädetty OYL:ssa. Häntä vastaan ajettavasta korvauskanteen nostamisesta päättää hallitus. Siitä voidaan päättää myös yhtiökokouksessa. Hallitus päättää myös muista yhtiön vahingonkorvauskanteita koskevista asioista. (OYL 22:6) Tämä muuttui uuden lain tultua voimaan. Ennen kanteen nostamisesta päätti yleensä yhtiökokous (vanha osakeyhtiölaki (VOYL) 15:5). Lakia muutettiin, koska jo aiemmassa laissa hallitus päätti rangaitavaan tekoon perustuvasta korvauskanteen nostamisesta. Näin haluttiin yhtenäistää kaikkien korvauskanteiden käsittely. Hallituksen esityksessä ei nähty mitään syytä sille, miksi näiden tulisi olla eriarvoisessa asemassa. (HE 109/2005, 197)

Myös yksittäinen osakkeenomistaja tai vähemmistö osakkeenomistajista voi ajaa omissa nimissään kannetta korvauksen saamiseksi yhtiölle. Tällainen tilanne voi syntyä silloin, kun on todennäköistä, ettei yhtiö itse huolehdi korvausvaatimuksen toteuttamisesta. (OYL 22:7.1) Yhtiö ei nimittäin välttämättä aina ole halukas nostamaan kannetta, vaikka se olisikin sen edun mukaista (Siikarla 2006, 360). Tällöin edellytyksenä on, että kanteen nostavilla osakkeenomistajilla on vähintään 1/10 kaikista osakkeista tai silloin, jos vahingonkorvausvaatimuksen toteuttamatta jättäminen on osakeyhtiölain yhdenvertaisuusperiaatteen vastaista. (OYL 22:7.2) Näin myös yksittäinen henkilö pystyy omistussuudesta riippumatta nostamaan kanteen, jos yhdenvertaisuusperiaatetta on rikottu.

Ennen uutta lakia tietyllä määrävähemmistöllä (yleensä 1/10 yhtiön osakkeista) oli oikeus ajaa kannetta yhtiön lukuun (VOYL 15:6). Näin ainoastaan sellainen osakkeenomistaja, jonka osakkeet muodostivat määrävähemmistön, pystyi ajamaan kannetta yksin yhtiön lukuun. Oikeuskäytännössä oli kuitenkin omaksuttu, että osakkeenomistaja pystyi vaatimaan korvausta välillisestä vahingostaan suoraan itselleen silloin, kun hänellä oli siihen erityinen oikeussuojatarve. Välillisessä vahingossa yhtiölle aiheutuu vahinkoa, josta seuraa osakkeenomistajan osakkeiden arvon alentuminen. Uuden lain mukaan osakkeenomistaja ei voi enää saada korvausta välillisestä

vahingosta suoraan itselleen. Välillinen vahinko tulee korvatuksi, kun yhtiö saa oman korvauksensa vahingostaan. Yhtiön lukuun ajettavaa osakkeenomistajan kanneoikeutta on laajennettu, koska nykyisin se on osakkeenomistajan ainoa keino saada korvaus kärsimästään välillisestä vahingosta. (Siikarla 2006, 360; 362)

Välillisen vahingon korvausvastuun poistumisella on suuri merkitys osakkaan korvausoikeuteen, sillä osakkaan vahingot ovat yleensä juuri välillisiä. Tämä vähentää osakkaiden omaan lukuun nostettavia kanteita ja samalla tilintarkastajan vastuuria, sillä kanteen nosto yhtiön lukuun on hankalaa ja usein myös tuloksetonta. Välillisen vahingon kanneoikeuden rajoitus tasoittaa myös yleisen kanteen vanhentumisaajan pidentymistä, sillä ennen välillisen vahingon kanneaika on ollut 10 vuotta. (Savela 2003, 15)

3.2.2 Kanneoikeuden vanhentuminen

OYL:n 22 luvun 8 pykälän mukaan vahingonkorvauskanne, joka perustuu muuhun kuin rangaistavaan tekoon, on nostettava tilintarkastajaa vastaan viiden vuoden kuluessa siitä päivästä, kun kanteen perusteena oleva tilintarkastuskertomus, lausunto tai todistus esitetään. Lain mukaan kaikkia yhtiön lukuun ajettavia kanteita koskee viiden vuoden kanneaika. VOYL:ssa (15:7) korvauskanteiden, jotka eivät perustuneet rangaistavaan tekoon, vanhentumisaika oli kolme vuotta.

Vanhentumisaajan pidentyminen kasvattaa hieman riskiä siitä, että suurempi osa sellaisista teoista tulee ilmi, joista seuraa vahingonkorvausvastuu. Tätä ei kuitenkaan pidetä kovin merkittävänä riskin lisääntymisen kannalta, sillä toimea tehdessään ei voida kovinkaan paljon luottaa lyhyeen kanneaikaan. (Savela 2003, 14) Lyhyttä kanneaikaa pidetään liian sattumanvaraisena vastuunrajoittamisperusteena, sillä vahingot tulevat ilmi eri aikoina. (Savela 2001, 56; Savela 2003, 14)

3.2.3 Vastuun jakautuminen ja sovittelu

Jokaisella tilintarkastajalla on itsenäinen vastuu siitä, että tilintarkastus on suoritettu asiaan kuuluvalla tavalla. Jokaisen on huolehdittava myös siitä, että tilintarkastuskertomukseen laitetaan kaikki ne puutteet, jotka sinne kuuluvat. Vastuusta vapautuminen edellyttää, että tilintarkastaja on kirjoittanut oman kantansa kertomukseen näkyviin. Pelkkä väitös ratkaisun vastustamisesta ei siis riitä vastuusta vapautumiseen. (Savela 1999, 116)

Tilintarkastaja vastaa apulaisensa tahallisesti tai huolimattomuudella aiheutetuista vahingoista (TTL 44 §). Näin on haluttu säätää, sillä apulaiset ovat tilintarkastajan ohjauksen ja valvonnan alaisia. Nämä ovat toimeksiannon nähden sivullisia, sillä toimeksiannon saajana on tilintarkastaja. Tilintarkastajan oma tuottamuksen aste ei vaikuta vastuun muodostumiseen. (HE 295/1993)

Yhtiön tilintarkastajana voi olla myös tilintarkastusyhteisö. Tällöin on aina ilmoitettava yhtiölle, kuka on sen päävastuullinen tilintarkastaja. Hänellä on oltava vähintään sama auktorisointi (KHT tai HTM) kuin tilintarkastusyhteisölläkin. (TTL 15 §) Tilintarkastajan ollessa hyväksytty tilintarkastusyhteisö vahingosta vastaavat yhtiö sekä päävastuullinen tilintarkastaja yhdessä (TTL 44.2 §). Nämä ovat vastuussa toistensa tuottamuksellisesti aiheuttamista vahingoista. Tähän ei vaikuta näiden oma tuottamuksen asteensa. (Savela 1999, 117)

Joskus päävastuullisen tilintarkastajan ilmoittaminen on voitu laiminlyödä, eikä sitä pystytä päättelemäänkään. Tällöin kaikkia niitä tehtävään osallistuneita tilintarkastajia, jotka omaavat vaadittavan auktorisoinnin, voidaan ilmeisesti pitää päävastuullisina tilintarkastajina. Niitä toimiston tilintarkastajia, jotka eivät ole osallistuneet tehtävään millään tavoin, ei voitane pitää päävastuullisina. (Savela 1999, 117)

TTL:n 44 §:ssä viitataan VahL:iin. Korvausvastuun jakautuminen kahden tai useamman kesken määräytyy VahL:n 6 luvun mukaan. VahL:n 6 luvun 3 pykälän 1 kohdan mukaan, kun arvioidaan korvausvelvollisten kesken kullekin tulevan korvauksen määrää, vaikuttavat siihen kunkin syyllisyys, vahinkotapauksesta mahdollisesti saatu etu sekä muut seikat. Niillä, jotka ovat toimineet tahallisesti, on yleensäkin suurempi

syyllisyys kuin valvontavelvollisuutensa laiminlyöneillä. Niinpä tahallisesti toimineen katsotaan yleensä olevan enemmän vastuussa ja hänen onkin usein korvattava valvontavelvollisuuden laiminlyöneelle koko se määrä, mitä tämä on joutunut korvaamaan. Kun jaetaan vastuuta hallituksen ja tilintarkastajien kesken, usein hallitus on vahingon varsinainen tekijä ja tilintarkastaja on laiminlyönyt valvontatehtävänsä. Tällöin voidaan yleensä pitää hallitusta ensisijaisena vastuuvollisena vahinkoon. Toisaalta taas tilintarkastaja on kirjanpitoalan asiantuntija, jolloin hänen pitäisi paremmin löytää virheellisyydet kuin hallituksen jäsenet. Näin tilintarkastajan laiminlyönti saattaa olla jopa merkittävämpi kuin hallitusten jäsenten. Tällöin hänen vastuunsakin voisi olla tiukempaa. (Savela 1999, 205–207)

VahL:ssa on myös säännökset korvauksen sovittelusta. Sovitteluun on perusteita, jos velvollisuus katsotaan kohtuuttoman raskaaksi ottaen huomioon velvollisen varallisuusolot ja muut olosuhteet. Mikäli vahinko on aiheutettu tahallisesti, ainoastaan erityiset syyt voivat alentaa korvauksen määrää. (VahL 2:1.2) Ainakin sellaisissa tilanteissa voidaan korvausta sovittaa herkemmin, kun kyseessä ei ole ollut oman edun tavoittelu. Sovittelua käytetään myös usein velkajärjestelyn sijasta. Korvausta voidaan sovittaa helpommin, sillä korvausta ei kuitenkaan tulisi maksamaan kokonaan. Tilintarkastajien vastuuvakuutuksen olemassaolo voi tosin vähentää sovittelua. Lisäksi myös erityisasiantuntemus ja erityisasema voidaan huomioida sovittelussa. (Savela 1999, 184–187) Näin voidaan tilintarkastajan korvauksen sovittelu evätä, sillä häneltä odotetaan tiettyä ammattitaitoa. Toisaalta taas maallikotilintarkastajien ammattitaitoa ei pidetä kovin laajana. Tällöin näiden korvauksia voidaankin helpommin sovittaa, kuten kappaleessa 3.1.3 on kerrottu.

3.3 Vastuun rajoittaminen

3.3.1 Vastuun rajoittaminen yhtiöjärjestyksessä

VOYL:ssa ei ollut määräyksiä vastuun rajoittamisesta. Savelan (2003, 14) mukaan laki ei antanut mahdollisuuksia vastuun rajoittamiseen yhtiöjärjestysmääräyksin tai

yhtiön ja tilintarkastajan välisin sopimuksin. Lakiin on tulossa uusi pykälä, joka määrää, ettei tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta voida rajoittaa, jos vahinko on aiheutettu ensinnäkin rikkomalla säännöksiä, joista ei voida sopia yhtiöjärjestyksessä toisin (OYL 22:9). Esimerkiksi vähemmistöosakkeenomistajien suojaksi tarkoitettua yhdenvertaisuusperiaatetta loukkaavaa vahinkoa ja sen korvaamista yhtiölle ei voida rajata yhtiöjärjestyksessä pois (HE 109/2005, 203). Myös tahallaan tai törkeällä huolimattomuudella aiheutettu vahinko estää vastuun rajoittamisen (OYL 22:9). Tämä kohta on haluttu mainita erikseen, sillä se on sopusoinnussa sopimusoikeudessa yleisesti omaksuttujen periaatteiden kanssa (HE 109/2005, 203).

Muissa tapauksissa siis yhtiön oikeutta korvaukseen voidaan rajoittaa yhtiöjärjestyksessä kaikkien osakkeenomistajien suostuessa tähän. Yhtiöjärjestyksessä ei tosin voida rajoittaa kolmannen osapuolen oikeutta vahingonkorvaukseen tai kanteen ajamiseen. (OYL 22:9) Näin myös velkojat ja muut tahot jäävät vastuun rajoituksen ulkopuolelle.

Pykälän ensimmäisessä kohdassa määrätään, että sellaisia säännöksiä ei saa rikkoa, mistä ei voida määrätä toisin yhtiöjärjestyksessä. Tämä on tilintarkastajalle ongelmallinen kohta. Säännöksillä nimittäin viitataan lähinnä OYL:iin ja TTL:iin. TTL:n säännös hyvän tilintarkastustavan noudattamisesta tuskin kuuluu niihin, joista voidaan poiketa yhtiöjärjestyksessä. Näin vastuunrajoituksen soveltamisalaan jäisivät ainoastaan yksittäiset huolimattomuusvirheet, jotka eivät olisi hyvän tilintarkastustavan vastaisia. (Savela 2003, 16–17)

Lisäksi kaikkien osakkeenomistajien suostumus on suurissa yrityksissä ongelmallinen. Siksipä vastuunrajoitus yhtiöjärjestyksessä käytännössä voisi toteutua ainoastaan yhtiötä perustettaessa tai sellaisissa yhtiöissä, joissa on vain muutamia osakkeenomistajia. (HE 109/2005, 203) Etenkin kun kyseessä on tilintarkastaja eikä yhtiön johto, voivat osakkaat ja hallitus suhtautua vastuun rajoittamiseen epäilevästi. Englannissa eräät institutionaaliset sijoittajat jopa pyrkivät vastustamaan sellaisten tilintarkastustoimistojen valintoja, jotka toimivat osakkaiden vastuulla. (Savela 2003, 18) Tästä voidaankin päätellä, että harvoissa tilanteissa yhtiö lähtee tilintarkastajan vastuuta rajoittamaan. Tästä ei tosin ole vielä kokemusta käytännössä (Savela 2003, 18).

Vastuun rajoittaminen jäi siis OYL:n uudistuksessa tilintarkastajan osalta varsin suppeaksi. Tilintarkastaja voi tosin välillisesti hyötyä, jos yritysjohdolla on vastuunrajoitus. Tällöin hänen ei ilmeisesti tarvitse antaa huomautusta sellaisesta toimesta, joka on rajattu vastuun piiristä pois. Tämä tekohan ei synnytä korvausvastuuta. Tilintarkastaja tuskin jää myöskään ainoaksi vastuuvolliseksi, jos johto on vapautettu jonkun teon vastuusta, sillä hänellä on kuitenkin täysi regressioikeus tekijöitä kohtaan. (Savela 2003, 17–18)

3.3.2 Tilintarkastajan vastuuvakuutus

Toinen vastuun rajoittamiskeino on vastuuvakuutus. Tilintarkastajalla yleensä onkin vastuuvakuutus vahingon varalta (Mäntysaari 1997, 842). Hyväksytyjen tilintarkastajien vakuutusturva on usein hyvä. (Savela 1999, 115) Suomen vakuutuslainsäädännössä (VakSopL 543/1994) on kuitenkin poikkeuksia korvattavuudesta. Jos vakuutettu on syyllistynyt tahalliseen tai törkeään huolimattomuuteen vahinkoa aiheuttaessaan, voidaan korvausta vähentää tai sitä ei välttämättä makseta ollenkaan. (VakSopL 28, 30 ja 75 §) Törkeän huolimattomuuden määritelmä ei ole tosin kovin selkeä. Sitä on sovellettu eri tavoin Suomen oikeuskäytännössä. Erään tulkinnan mukaan törkeätä huolimattomuutta arvioitaessa olennaista on, miten vahingonaiheuttajan menettely poikkeaa siitä, mitä samankaltaisilta henkilöiltä objektiivisesti arvioiden edellytetään. (Mäntysaari 1997, 853) Jos kynnys törkeään tuottamukseen on korkealla, ovat vakuutusmaksut myös vastaavasti korkeita. Tällöin huolelliset ja ammattitaitoiset tarkastajat joutuvat maksamaan heidän kannaltaan turhasta riskistä. Liian korkea kynnys suosii myös huolimattomia tarkastajia. (Savela 1997, 9)

Kansainvälisesti tilintarkastajien vastuuvakuutusmaksut ovatkin nousseet voimakkaasti. Myös Suomessa tilanne on samansuuntainen. Syynä tähän ovat tiukka vastuu sekä suurien vakuutusyhtiöiden maksettavaksi tulleet korvaukset. (Savela 2003, 18)

4 TILINTARKASTUSLAIN MUUTTUMISEN VAIKUTUKSIA VAHINGONKORVAUSVASTUUSEEN

Tilintarkastuslakia ollaan muuttamassa. Uuden lain tavoitteena on tilinpäätösten ja tilintarkastusten uskottavuuden ja luotettavuuden parantaminen. Tarkoituksena on myös nostaa tilintarkastuksen laatua sekä saattaa voimaan uusi tilintarkastusdirektiivi. (HE 194/2006, 17)

Tämän luvun tarkoituksena on pohtia tilintarkastuslain muuttumisen mahdollisia vaikutuksia tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuseen. Itse vahingonkorvauspykälään ei ole tulossa lain muutoksen yhteydessä mitään muutosta. Pykälä vaan vaihtaa paikkaa, jolloin vahingonkorvaussäätely siirtyy pykälään 51. Vahingonkorvausvastuuseen lain muuttuminen tosin vaikuttaa muiden muutosten kautta. Näitä muutoksia ovat muun muassa maallikkotilintarkastuksesta luopuminen sekä pienten yhteisöjen tilintarkastusvelvollisuuden poistaminen.

4.1 Maallikkotilintarkastuksen poistaminen

Maallikkotilintarkastuksesta ollaan luopumassa, koska se ei yleensä ole niin laadukasta kuin hyväksytyjen tilintarkastajien tekemä tarkastus. Maallikoiden tekemää tarkastusta on usein pidettykin epäluotettavana. Vero- ja poliisiviranomaisetkin suhtautuvat heidän laatimiin tilintarkastuskertomuksiin varauksella. (HE 194/2006, 18) Maallikoita eivät alan suositukset ja ohjeet koske, eikä heillä ole samanlaista valvontajärjestelmää kuin hyväksytyillä tilintarkastajilla on (HE 194/2006, 6; 17; Simola 2003, 5). Nykyisin maallikkojen tarkastus keskittyykin lähinnä hallinnon valvontaan, eikä se vastaa sitä, mitä tilintarkastukselta odotetaan. Yritystoiminta nykyisellään on niin monimuotoista, että vain harvoin maallikot pystyvät toteuttamaan nykyisen TTL:n vaatimuksen taloudellisten ja oikeudellisten asioiden tuntemuksesta ja kokemuksesta. Tilinpäätösdirektiivi tiukentaa entistä enemmän tilintarkastajaan kohdistuvia vaatimuksia, jolloin maallikot tuskin pystyisivät niistä suoriutumaan direktiivin mukaisesti. (HE 194/2006, 18)

Maallikoiden vastuu tekemästään tarkastuksesta harvoin käytännössä toteutuu, koska yleensä vahingonkorvausta ei ole vaadittu hänen laatimansa puutteellisen tilintarkastuskertomuksen aiheuttamista vahingoista (HE 194/2006, 18; Tilintarkastuslakityöryhmän raportti 2003, 91). Maallikkotilintarkastajilta kun ei voida edellyttää samaa osaamistasoa kuin hyväksytyiltä tilintarkastajilta (Tilintarkastuslakityöryhmän raportti 2003, 91). Maallikoiden vastuuta onkin helpommin kohtuullistettu kuin hyväksytyjen tilintarkastajien, kuten kappaleessa 3.1.3 on kerrottu.

Maallikoiden jäädessä pois erilainen käytäntö hyväksytyjen tilintarkastajien ja maallikoiden vastuun realisoitumisesta poistuisi (ks. kappale 3.1.3). Näin oikeuskäytäntö yhdenmukaistuisi ja lakia pystyttäisiin soveltamaan paremmin. Tällöin vastuu olisi kaikille tilintarkastajille todellisuudessaakin samanlainen. Enää ei vastuuta soviteltaisi ammattitaidon puutteen vuoksi, sillä kaikilta tilintarkastajilta voidaan odottaa tietynlaista ammattitaitoa. Tämä lisäisi tilintarkastuksen uskottavuutta ja luotettavuutta entisestään. Virheitäkin tulisi tilintarkastuksen suorittamisessa käytännössä vähemmän ammattitaidon lisääntyessä. Näin vahingonkorvausvastuuta ei edes muodostuisi niin usein, kun ammattitaitoisessa tilintarkastuksessa toimitaan useammin oikein.

4.2 Pienten osakeyhtiöiden tilintarkastusvelvollisuuden poistaminen

Uudessa TTL:ssa ehdotetaan, että pienten yritysten tilintarkastusvelvollisuudesta luovuttaisiin. Tämä koskisi kaikkia yhteisöjä ja säätiöitä. Tilintarkastajaa ei tarvitsisi valita, jos päättyneeltä ja sitä edeltävältä tilikaudelta täyttyy korkeintaan yksi seuraavista kolmesta ehdosta (HE 194/2006, 19):

- taseen loppusumma yli 100 000 euroa,
- liikevaihto yli 200 000 euroa ja
- henkilöstömäärä keskimäärin yli 3.

Uudistuksen myötä tilintarkastajaa ei välttämättä siis tarvitsisi valita, eikä vastuuta siis voisi tilintarkastajalle muodostua. Tällöin ainoita vastuuvollisia vahingoista olisivat yhtiön toimihenkilöt, kuten hallitus tai toimitusjohtaja. Tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuuden kannalta tilanne on ongelmallinen kuitenkin etenkin sellaisissa yhtiöissä, joissa liikutaan kokorajojen tuntumassa. Kun yhtiön kokorajat ylittyvät, valitaan tilintarkastaja. Ongelmaksi muodostuu tällöin tilintarkastajan vastuu tarkastamattomien tilinpäätösten osalta. (Tilintarkastuslakityöryhmä – yhteenveto saaduista lausunnoista 2004, 22) Taannehtivan tilintarkastuksen suorittaminen pienissä yhtiöissä on nimittäin harvoin perusteltua. Tämä käytännössä tarkoittaa sitä, että ensimmäisenä tilikautena tilintarkastaja ei voisi antaa vakiomuotoista lausuntoa, jos avaavaa tasetta ei ole voitu tarkastaa. Tilanteen ei kuitenkaan katsota olevan kovin ongelmallinen, sillä samanlainen tilanne on olemassa jo nykyisin. Hyväksytyt tilintarkastajat nimittäin ovat samassa tilanteessa silloin, kun yhtiön koko kasvaa niin, että maallikotilintarkastaja ei enää kelpaa. Tällöin tulisi avaava tase tarkastaa huolellisesti, sillä maallikoiden ammattitaito ei välttämättä ole taannut virheetöntä tarkastusta. (HE 194/2006, 21)

Tilanne voi olla myös sellainen, että yhtiö jatkuvasti ylittää ja alittaa raja-arvot. Tällöinkin tilintarkastajan vastuukysymykset ovat ongelmallisia. (Tilintarkastuslakityöryhmä – yhteenveto saaduista lausunnoista 2004, 22) Tällöin vastuu on lienee samanlaista kuin kappaleessa 3.1.1 on esitetty ennen kautta tai kauden jälkeen tapahtuneiden vahinkojen vastuuvollisuudesta. Tämä pätee myös edellisen kappaleen tilanteeseen, jossa tilintarkastajaa ei aiemmin ole ollut.

4.3 Tilintarkastuskertomuksen sisällön muuttuminen

Ehdotetussa tilintarkastuslaissa (ETTL) tilintarkastajien lausunnot vähenevät. Enää tulisi antaa ainoastaan kaksi lausuntoa. Ensinnäkin lausunto tulisi antaa siitä, *”antavatko tilinpäätös ja toimintakertomus noudatetun tilinpäätössäännösten mukaisesti oikeat ja riittävät tiedot yhteisön tai säätiön toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta”* (ETTL 15 §). Toisena lausunto tulisi antaa siitä, *”ovatko tilikauden toimintakertomuksen ja tilinpäätöksen tiedot ristiriidattomia”* (ETTL 15 §).

Näin poistuisivat lausunnot tilinpäätöksen vahvistamisesta, vastuuvapaudesta sekä voitonjaon käsittelystä. Näitä lausuntoja ei pidetä tarpeellisina, sillä muiden lausuntojen sisällöt tulevat otetuksi huomioon jo näissä kahdessa lausunnossa. Esimerkiksi tilinpäätöstietojen oikeellisuuteen tilintarkastaja ottaa kantaa jo ensimmäisessä lausunnossa oikeista ja riittävästä tiedoista. Lisäksi jos tuloksen käsittely ei olisi lainmukainen, tulisi tilintarkastajan huomauttaa tästä muistutuksen muodossa, sillä siitä voi seurata johdon vahingonkorvausvelvollisuus. (HE 194/2006, 23)

Vastuuvapaudesta hallituksen jäsenille, hallintoneuvoston jäsenille ja toimitusjohtajalle on jatkossakin päätettävä yhtiökokouksessa, vaikka tilintarkastajan ei tarvitsekaan antaa vastuuvapaudesta lausuntoa (OYL 5:3). Vastaisuudessa onkin yhtiökokouksen päätettävä siitä tilintarkastuskertomuksen muiden lausuntojen ja muistutusten valossa. Muistutuksen antamisen kynnyks onkin Mäntysaaren (2003, 12) mukaan alempana kuin kielteisen vastuuvapauslausunnon. Muistutus nimittäin on annettava jo silloin, kun johto on syyllistynyt tekoon tai laiminlyöntiin, josta saattaa seurata vahingonkorvausvelvollisuus (ETTL 15 §). Kielteinen vastuuvapauslausuntohan annetaan vastaitten, jos kanteen edellytykset täyttyvät. Sitä ei anneta pelkästään korvausvelvollisuuden mahdollisuudesta. (Mäntysaari 2003, 12) Koska kynnyks muistutuksessa on alempana kuin vastuuvapauslausunnossa, yhtiökokous saa kaikki tarvitsemansa tiedot tilintarkastuskertomuksesta ilman kyseistä lausuntoakin. Ainoastaan tilintarkastajan mielipide kanteen edellytyksistä jää puuttumaan.

Tilintarkastajan tarkastuksen työmäärä tai hallinnon tarkastuksen tärkeys ei siis lausuntojen vähenemisen vuoksi muutu, vaan kyse on pelkästään tilintarkastuskertomuksen sisällön muuttumisesta (HE 194/2006, 23). Samat asiat on siis edelleen tarkastettava. Vastuukaan ei siis mitenkään muutu. Toisaalta ammattitaidon tullessa maallikkojen poistuessa luotettavammaksi, vastuu harvemmin tulee edes kysymykseen, kun hyväksytty tilintarkastaja osaa laatia tilintarkastuskertomuksen oikein. Esimerkiksi muistutukset jäävät harvemmin antamatta, kun tiedetään tarkkaan mistä ne tulee antaa.

4.4 Riippumattomuus- ja esteellisyssäätelyn tiukentuminen

TTL:n riippumattomuus- ja esteellisyssäännöksiä aiotaan uudistaa vastaamaan tilintarkastusdirektiiviä ja Euroopan komission suositusta, joka käsittelee tilintarkastajan riippumattomuutta. Näin pyritään takaamaan tilintarkastajan objektiivinen lausunto yhtiöstä. Tämä taas takaa lausunnon luotettavuuden. (HE 194/2006, 23)

Riippumattomuuden sääntely laajenee ETTL:ssa. ETTL:n 24 pykälässä edellytetään aiemman sääntelyn lisäksi, että tilintarkastajan on järjestettävä toimintansa siten, että riippumattomuus on turvattu. Aiemmin vaadittiin vain, että edellytykset olivat riippumattomaan tilintarkastukseen. Edellytysten puuttuessa ei saanut tehtävää ottaa vastaan (TTL 23 §). Säännös pohjautuu EU-suositukseen, jonka mukaan tilintarkastajan on ryhdyttävä toimenpiteisiin riippumattomuuden turvaamiseksi. Tällainen turvaamiskeino voi olla muun muassa toimiva laadunvarmistusjärjestelmä. (HE 194/2006, 42) ETTL:ssa on myös kaksi poikkeustapausta, jolloin tehtävästä ei tarvitse kieltäytyä tai luopua, vaikka riippumattomalle tarkastukselle ei olisikaan edellytyksiä. Näistä ensimmäinen on tilanne, jossa riippumattomuuden uhat ovat merkityksettömiä. Toisena poikkeuksena on tilanne, jolloin tilintarkastaja on ryhtynyt toimenpiteisiin turvatakseen riippumattomuuden. Lisäksi ETTL:ssa on annettu lista, jolloin turvaavat toimenpiteet tulevat ainakin kyseeseen. Näistä esimerkkinä on tilanne, jolloin tilintarkastajaa painostetaan. (ETTL 24 §)

Julkisen kaupankäynnin kohteena olevia yhteisöjä koskevat erityissäännökset, jotka sisällytetään ETTL:n lukuun 5. Tällaisia yhteisöjä ovat ensinnäkin sellaiset yhteisöt, joiden arvopaperit ovat listattu Suomessa pörssiin. Myös Euroopan talousalueen muissa valtioissa julkisen kaupankäynnin kohteena olevat yhteisöt täyttävät nämä edellytykset. (HE 194/2006, 51–52) ETTL:ssa määrätään, että sama tilintarkastaja voi toimia yhtäjaksoisesti ainoastaan 7 vuotena peräkkäin julkisen kaupankäynnin kohteena olevan yhteisön tilintarkastajana. Enimmäisajan jälkeen tilintarkastaja voi taas osallistua yhteisön tilintarkastukseen aikaisintaan 2 vuoden kuluttua. Säännös ei koske tilintarkastusyhteisöjä. (ETTL 27 §) Tämän rotaatiosäännön tarkoituksena on osaltaan parantaa riippumattomuutta (HE 194/2006, 52). Näin ei tilintarkastajan ja yhteisön johdon välit ehdi muodostua liian läheisiksi, jolloin riippumattomuus voisi

vaarantua. Kun tilintarkastajan ja yhteisön johdon välit lähentyvät, voi tilintarkastajan olla vaikea raportoida kaikista tarpeellisista asioista tilintarkastuskertomuksessa. Tutulla tilintarkastajalla on myös vaarana, että hän alkaa liikaa luottaa johtoon, jolloin kyseenalaiset päätökset ja kirjaustavat tilinpäätöksessä voivat mennä helpommin läpi.

Toisaalta vanha tilintarkastaja vie mennessään mukanaan myös tärkeää tietoa yhteisöstä. Uusi tilintarkastaja ei välttämättä pysty huolellisellakaan tarkastuksella pääsemään samalle tasolle kuin vanha tilintarkastaja, sillä yhteisön toimintojen ja käytäntöjen yksityiskohtaiseen tutustumiseen menee aikaa jopa vuosia. Näin voi syntyä tahattomia vahingonkorvausvastuita, kun jotain oleellista asiaa ei ole huomattu tarkastaa.

Lisäksi ETTL:n 5 luvun 28 pykälässä määrätään, että tilintarkastajan on annettava julkisen kaupankäynnin kohteena olevan yhteisön hallitukselle vuosittain kirjallisesti vahvistus, jossa tilintarkastajan todetaan olevan riippumaton. Siinä on myös kerrottava riippumattomuutta uhkaavat merkitykselliset tekijät sekä riippumattomuuden turvaamiseksi aloitetut toimenpiteet.

Esteellisyysääntelyäkin laajennetaan, jotta se vastaisi tilintarkastusdirektiiviä ja riippumattomuussuositusta (HE 194/2006, 24). Uutena esteellisyytilanteisiin, joista on kerrottu aiemmin kappaleessa 3.1.4, tulee säännös, ettei tilintarkastajana voi toimia, jos tilintarkastajalla on omistus- tai muu oikeus osakkeeseen tai osuuteen yhtiössä. Kyseessä voi olla välitön tai välillinen omistus- tai muu oikeus. Toisena uutuuksena on säännös, ettei tilintarkastajana voi toimia henkilö, joka on ottanut julkisen kaupankäynnin kohteena olevassa yhteisössä vastaan ylimmän johdon tehtävän tai kirjanpidon tai varainhoidon hoitaakseen ja tästä on kulunut vähemmän kuin kaksi vuotta. (ETTL 25 §) Jos kuitenkin kirjanpidon hoitamiseen tai varainhoitoon ei kuulu päätösvaltaa, ei tätä säännöstä sovelleta. Päätösvaltaa vaativat tehtävät ovat muun muassa talous- ja rahoitusjohtajan tehtävät. (HE 194/2006, 49)

Riippumattomuus- ja esteellisyysääntösten tarkoituksena on, että yhä harvemmissa tapauksissa vahingonkorvausvastuu pääsisi syntymään. Kun riippumattomuus turvataan, tilintarkastajan on helppo toimia objektiivisesti. Näin hänen on helpompi raportoida kaikista tilinpäätöksen puutteista ja johdon toimista, joista voisi aiheutua vahin-

gonkorvausvelvollisuus. Tilintarkastajalla ei nimittäin olisi mitään intressiä toimia siten, että hänelle itselleen voisi syntyä vahingonkorvausvastuu. Uusi sääntely tuo selvyyttä tilanteeseen, kun säännöksiä on tarkennettu. Ennen näitä periaatteita tulkittiin myös hyvän tilintarkastustavan eettisten periaatteiden kautta. Nyt ne on kirjoitettu auki lakiin, jolloin vastuukysymyksetkin ovat helpommin ratkaistavissa.

4.5 Hyvän tilintarkastustavan soveltamisen muuttuminen

Hyvän tilintarkastustavan soveltaminen muuttuu uudessa TTL:ssa. Lakisääteisessä tilintarkastuksessa tulisikin noudattaa hyvän tilintarkastustavan asemesta ETTL:n 13 §:n mukaisia kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja. Kansainvälisillä tilintarkastusstandardeilla tarkoitetaan Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2006/43/EY 26 artiklassa tarkoitettuja hyväksytyjä tilintarkastusstandardeja. (ETTL 13 §) Hyvän tilintarkastustavan noudattamisvelvollisuus sisältyy edelleen lakiin, mutta se siirtyy pykälään 22. Tämä pykälä koskee muita tehtäviä kuin lakisääteistä tilintarkastusta. Eli ne tilintarkastusstandardit, jotka eivät koske tilintarkastusta, arvioidaan edelleen osana hyvää tilintarkastustapaa (HE 194/2006, 41).

Kansainvälisten tilintarkastusstandardien lakisääteinen soveltaminen ei tuo kovin paljon uutta nykyiseen hyvään tilintarkastustapaan, sillä jo nykyisin KHT-yhdistyksen tilintarkastussuosituksiset noudattavat pitkälti kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja eli ISA-standardeja (International Standards on Auditing). Näitä standardeja on tosin KHT-yhdistyksen tilintarkastusalan suosituksissa mukautettu ja täydennetty, sillä huomioon on otettu kansalliset erityispiirteet. Näitä erityispiirteitä ovat muun muassa hallinnon tarkastus. (KHT-yhdistys – Föreningen CGR ry 2005, 14–15)

Muutos saa aikaan sen, ettei hyvän tilintarkastustavan rikkomisen ole enää merkittävään vastuun syntymistä määräävä tekijä. Nyt kansainvälisten tilintarkastusstandardien rikkomisen useimmiten synnyttää vastuun. Tämä muutos ei tosin ole kovin merkittävä, sillä näiden sisältö on kuitenkin lähes sama. Nyt ainoastaan viitattaisiin suoraan näihin kansainvälisiin tilintarkastusstandardeihin, joiden sisältö suoraan määrittäisi, milloin tilintarkastus on suoritettu hyvin ja huolellisesti. Näin toisaalta on helpompi

löytää oikea toimintatapa, sillä kansainvälisillä tilintarkastusstandardeilla on tarkka määrittely. Hyvälle tilintarkastustavallehan oli vaikea löytää yksiselitteistä sisältöä. Nyt kaikki ohjeet ja suositukset olisivat yksien standardien määrittelemät.

4.6 Laadunvarmistus

Uutena lakiin tulee vaatimus laadunvarmistuksesta. Tilintarkastajan onkin osallistuttava laaduntarkastukseen enintään kuuden vuoden välein ja julkisen kaupankäynnin kohteena olevan yhteisön tilintarkastajana enintään kolmen vuoden välein. Laadunvarmistus tapahtuu erillisten laaduntarkastajien avulla, jotka ovat kouluttautuneet tehtävään. (ETTL 23 §; 40 §) KHT-yhdistyksen Laatulautakunta ja HTM-tilintarkastajat ry:n laatukomitea vastaavat tästä laadunvarmistuksesta. Tarkastukset suoritetaan ISA-standardien mukaisesti. Niissä on muun muassa sääntöjä ammatillisista vaatimuksista, taidoista ja pätevydestä. Tilintarkastajan on myös standardien mukaan toimittava niin, ettei tilintarkastustyön laadussa esiinny olennaisia puutteita eikä virheitä. Laaduntarkastuksen myötä epätyytyttävissä tilanteissa voidaan tilintarkastaja jopa erottaa yhdistyksestään. Tästä voi seurata myös hyväksymisen peruuttaminen pahimmissa tilanteissa. (HE 194/2006, 8–9)

Laadunvarmistus on ennen kuulunut hyvään tilintarkastustapaan. Erilliset säännökset laadunvarmistuksesta on haluttu kuitenkin lisätä lakiin niiden merkittävyyden vuoksi. (HE 194/2006, 41) Tällä on osaltaan haluttu varmistua siitä, ettei tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta syntyisi. Kun tilintarkastus on laadukasta, ei vahingonkorvausvastuutakaan synny.

Uusi säännös ei toisaalta vaikuta vahingonkorvausvastuuseen, sillä jo aiemmin on laadunvarmistusta vaadittu hyväksytyiltä tilintarkastajilta (HE 194/2006, 8). Jos maallikkotilintarkastuksesta ei luovuttaisi, tilanne olisi toisenlainen. Heiltä ei ole laadunvarmistusta vaadittu (Simola 2003, 5).

5 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän tutkimuksen päätavoitteena oli tutkia tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun syntymistä, realisoitumista sekä rajoittamista osakeyhtiössä. Näitä tutkittiin lähinnä lakiin, kirjallisuuteen ja aikakauskirjojen artikkeleihin perehtymällä. Tilintarkastajan valintaa, toimikautta, kelpoisuutta, tehtäviä sekä hyvää tilintarkastustapaa tutkittiin lakiin ja kirjallisuuteen perehtyen. Tilintarkastuslain muuttumisen vaikutuksia vahingonkorvausvastuuseen tutkittiin tilintarkastuslakityöryhmän raporttien ja hallituksen esityksen avulla.

Tilintarkastajan ensisijaisena tehtävänä on todentaa yhtiökokoukselle tilinpäätösinformaation luotettavuus. Myös muut sidosryhmät ovat kiinnostuneita tilinpäätöksen oikeellisuudesta. Tilintarkastajan tuottamista asiakirjoista tärkein on tilintarkastuskertomus, jossa täytyy ottaa kantaa muun muassa tilinpäätöksen oikeellisuuteen ja johdon vastuuvapauden myöntämiseen. Tilintarkastajan on annettava siinä myös muistutus, jos johto on syylistynyt tekoon, josta voi seurata vahingonkorvaus. Tilintarkastuskertomuksessa ilmoitetut tilinpäätöksen puutteet tai johdon vahingonkorvausvastuun mahdollisesti aiheuttamat teot ja laiminlyönnit vapauttavat tilintarkastajan vahingonkorvausvastuusta.

Tilintarkastajan on myös kaikessa toiminnassaan noudatettava hyvää tilintarkastustapaa, jotta hän välttäisi mahdollisen häneen kohdistuvan vahingonkorvausvastuun. Kolmansia, kuten osakasta tai velkojaa, vastaan vahingonkorvausvastuu syntyy lakia rikkomalla. Tällöin usein kyseeseen tulee juuri hyvän tilintarkastustavan velvoittavuuden rikkominen. Yhtiötä kohtaan korvausvastuu syntyy jo silloin, kun vahinko on aiheutettu tahallisesti tai huolimattomuudesta.

Tilintarkastajan on omattava sellainen laskentatoimen, taloudellisten ja oikeudellisten asioiden sekä tilintarkastuksen tuntemus ja kokemus kuin yhtiön toiminnan laajuuteen ja laatuun nähden on tarpeen tehtävän hoitamiseksi. Hän ei saisi ottaa tehtävää vastaan, jos kelpoisuusehdot eivät toteudu. Maallikkotilintarkastajilla ja hyväksytyillä tilintarkastajilla on laissa samanlainen vastuu. Kuitenkin todellisuudessa maallikoiden

vastuuta on helpommin kohtuullistettu. Tämä erilainen käytäntö on poistumassa uuden tilintarkastuslain tullessa voimaan, sillä maallikoista aiotaan luopua.

Riippumattomuus on tilintarkastuksessa ensisijaisen tärkeää, jotta tilintarkastukseen voitaisiin luottaa. Siksi siitä on säännelty myös laissa. Esteellisyyssäännöksillä laissa on pyritty luettelemaan ne tilanteet, jolloin riippuvuus ainakin on olemassa. Myös tilintarkastajan salassapitovelvollisuus on tärkeää, jotta yhtiölle ei aiheudu haittaa, kun tilintarkastaja saa tietoonsa liikesalaisuuksia. Näiden rikkomisesta voi seurata vahingonkorvausvelvollisuus. Salassapitovelvollisuuden rikkominen on säädetty myös rangaistavaksi teoksi.

Yhtiön vahingonkorvauskanteiden nostamisesta päättää hallitus. Myös yksittäinen osakkeenomistaja tai määrävähemmistö osakkeenomistajista voi ajaa omissa nimissään kannetta korvauksen saamiseksi yhtiölle. Välillisen vahingon korvausvastuu poistui osakkailta, jolloin tilintarkastajan vastuuriski väheni, sillä yhtiön lukuun nostettavat kanteet ovat hankalia ja usein tuloksettomia osakkaille. Kanneoikeuden vanhentumista on OYL:ssa pidennetty kolmesta vuodesta viiteen vuoteen, mikä hieman lisää tilintarkastajan vastuuriskiä.

Lähtökohtaisesti jokaisella tilintarkastajalla on itsenäinen vastuu tilintarkastuksen suorittamisesta. Tilintarkastaja kuitenkin vastaa apulaisensa tahallisesti tai huolimattomasti tehdyistä vahingoista. Tilintarkastajan ollessa tilintarkastusyhteisö vahingosta vastaavat yhtiö sekä päävastuullinen tilintarkastaja yhdessä. Korvausvastuun jakautuminen ja sovittelu määräytyvät VahL:n perusteella.

Vastuun rajoittamiskeinoja on kaksi. Tilintarkastajan vastuun rajoittaminen yhtiöjärjestyksessä jäi kuitenkin OYL:n uudistuksessa hyvin suppeaksi. Ainoaksi todelliseksi vastuun rajoittamiskeinoksi jää siis edelleen vastuuvakuutus. Se onkin yleisesti käytössä tilintarkastajien keskuudessa, ja turva on usein hyvä. Ongelmana tosin ovat kasvavat vakuutusmaksut ja törkeän huolimattomuuden aiheuttama korvauksen epäminen.

Tilintarkastuslain uudistuksella on muutamia vaikutuksia vahingonkorvausvastuuseen. Nämä eivät tosin ole kovin merkittäviä. Maallikkotilintarkastuksen poistaminen

selkeyttäisi vahingonkorvausvastuuta, sillä erilainen käytäntö poistuisi maallikoiden ja hyväksytyjen tilintarkastajien vastuun realisoitumisesta. Vastuu olisi kaikille todellisuudessakin sama. Vastuu myös syntyisi harvemmin, sillä virheitä syntyisi ammattitaidon lisääntyessä vähemmän kuin ennen. Pienten osakeyhtiöiden tilintarkastusvelvollisuuden poistaminen taas vaikuttaisi vahingonkorvausvastuuseen ongelmallisesti. Kokorajojen tuntumassa liikuttuessa vastuukysymykset muodostuisivat ongelmalliseksi, kun ei tiedetä, miten vastuu muodostuisi tarkastamattomien tilikausien osalta. Esimerkiksi avaavaa tasetta ei aina pystyittäisi kunnolla tarkastamaan. Tilannetta ei kuitenkaan nähdä vakavana.

Tilintarkastuskertomuksen sisällön muuttumisella ei ole merkittävää muutosta vahingonkorvausvastuuseen, sillä tarkastuksen työmäärä tai hallinnon tarkastuksen tärkeys ei muutu. Myöskään hyvän tilintarkastustavan soveltamisen muuttuminen kansainvälisten tilintarkastusstandardien noudattamiseksi ei ole kovin merkittävä muutos, sillä näiden sisältö on lähes sama.

Ehdotetussa laissa on hyvään tilintarkastustapaan sisältyviä vaatimuksia kirjoitettu enemmän auki omina pykälinä. Esimerkiksi riippumattomuus- ja esteellisyysääntelyä on laajennettu hyvän tilintarkastustavan vaatimuksilla. Myös laadunvarmistus on haluttu tuoda omana sääntelynään lakiin. Näiden tarkoituksena on, että yhä harvemmissa tapauksissa vahingonkorvausvastuuta pääsisi syntymään. Tilintarkastuksen laatua onkin haluttu yleisesti parantaa. Myös vastuukysymyksetkin on helpommin ratkaistavissa, kun ne on kirjoitettu auki lakiin.

Tutkimuksen perusteella voidaan sanoa, että tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu on melko tiukkaa ja hyvällä tilintarkastustavalla sekä ammattitaidolla on siinä suuri merkitys. Tutkimuksen mukaan ammattitaidon merkitys kasvaa tilintarkastuslain muuttumisen myötä, kun vaaditaan laadukkaampaa tilintarkastusta. Suurin vaikutus vahingonkorvausvastuuseen onkin maallikkotilintarkastuksen poistumisella, sillä tilintarkastuksen laatu paranee ja erilainen käytäntö vastuukysymyksissä maallikoiden ja hyväksytyjen tilintarkastajien väliltä poistuu. Riippumattomuus- ja esteellisyysääntely sekä laadunvarmistus osaltaan taas vaikuttavat siten, ettei vahingonkorvausvastuuta edes muodostuisi niin helposti.

Vahingonkorvausvastuusta ja tilintarkastajan toiminnasta osakeyhtiössä saatiin tutkimuksessa hyvä yleiskuva. Tutkimus toi myös hieman uutta tietoa tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuseen, sillä tutkimuksessa pohdittiin tilintarkastuslain muuttamisen vaikutuksia vahingonkorvausvastuuseen. Tutkimustuloksien yleistettävyydestä taas voidaan sanoa, että se on kyseenalaista tilintarkastuslain muuttumisen vaikutusten osalta. Nämä tutkimustulokset ovat osittain spekulointia. Tästä näkökulmasta aiheesta ei nimittäin löytynyt aiempaa tutkimusta, josta olisi voinut saada lisätietoa.

Tutkielma toi esiin myös jatkotutkimusaiheita. Koska tutkimus painottui enemmän vahingonkorvausvastuuseen yhtiötä kohtaan, voisi jatkossa tutkia enemmän kolmannen henkilöön liittyvää vastuuta. Myös muita vastuulajeja voisi tutkia, kuten vaikkapa rikosoikeudellista vastuuta. TTL:n uudistuttua voitaisiin tutkia myös lain uudistamisen todellisia vaikutuksia vahingonkorvausvelvollisuuteen. Tällöin nähtäisiin, onko vastuu todellisuudessaakin samanlaista kuin se nykyisin on, vai toteutuvatko odotetut vaikutukset.

LÄHTEET

- Aho, T. & Vänskä, H. 1996. Tilintarkastuslaki ja hyvä tilintarkastustapa. 2. painos. Helsinki: Lakimiesliiton Kustannus.
- Arens, A. A. & Loebbecke, J. K. 2000. Auditing – an integrated approach. 8. painos. New Jersey: Prentice-Hall International, Inc.
- Flint, D. 1988. Philosophy and principles of auditing: An introduction. London: Macmillan Education Ltd.
- HE 295/1993. Hallituksen esitys Eduskunnalle tilintarkastuslaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 109/2005. Hallituksen esitys Eduskunnalle uudeksi osakeyhtiölainsäädännöksi.
- HE 194/2006. Hallituksen esitys Eduskunnalle tilintarkastuslaiksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2005. Tutki ja kirjoita. 11. painos. Helsinki: Tammi.
- Horsmanheimo, P. 2005. Pienyritysten tilintarkastuksen tulevaisuus? Tilisanomat 26 (2), 37–41.
- Horsmanheimo, P. & Steiner, M.-L. 2002. Tilintarkastus: asiakkaan opas. Helsinki: WSOY.
- KHT-yhdistys – Föreningen CGR ry 2005. Tilintarkastusalan suositukset 2005. Helsinki: KHT-Media Oy.
- Kivimäki, T. M. & Ylöstalo, M. 1973. Suomen siviilioikeuden oppikirja. 3. painos. Porvoo: WSOY.

- Kokkonen, S. 1997. Tilintarkastuksen perusteet ja käytäntö. 1. painos. Porvoo: WSOY.
- Mäntysaari, P. 1996. Tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuus kolmanteen nähdän. Defensor Legis 77, 175–195.
- Mäntysaari, P. 1997. Törkeä huolimattomuus ja tilintarkastajan vastuuvakuutus. Defensor Legis 78, 841–861.
- Mäntysaari, P. 2003. Tilintarkastuskertomuksen vastuuvapauslauseke osakeyhtiössä. Tilintarkastus-Revision 47 (2), 7–15.
- Pekkarinen, M. 2003. Kauppa- ja teollisuusministeri Mauri Pekkarisen vastauspuhe tilintarkastuslakityöryhmän raportin luovutustilaisuudessa 12.11.2003. Tilintarkastus-Revision 47 (7), 6–7.
- Riistama, V. 1995. Tilintarkastus – perusteet. 2. painos. Helsinki: WSOY.
- Riistama, V. 1999. Tilintarkastuksen teoria ja käytäntö. 2. painos. Porvoo: WSOY.
- Routamo, E. & Ståhlberg, P. 2000. Suomen vahingonkorvausoikeus. 4. painos. Helsinki: Lakimiesliiton Kustannus.
- Saarnilehto, A., Hemmo, M. & Kartio, L. 2001. Varallisuus oikeus. Helsinki: WSOY Lakitieto.
- Savela, A. 1997. Törkeästä tuottamuksesta tilintarkastajan vastuuvakuutuksen kannalta. Oikeustieto 3 (6), 9–11.
- Savela, A. 1999. Vahingonkorvaus osakeyhtiössä. Helsinki: Lakimiesliiton Kustannus.

- Savela, A. 2001. Arvio osakeyhtiölain vahingonkorvaussäätelyn kehittämistarpeesta ja -mahdollisuuksista 22.11.2001 [verkkodokumentti]. [viitattu 18.10.2006]. Saatavissa: <http://www.om.fi/19380.htm>
- Savela, A. 2003. Tilintarkastajan vastuun rajoittaminen nyt ja OYL-uudistuksessa. *Tilintarkastus-Revision* 47(7), 14–18.
- Savela, A. 2006. Vahingonkorvaus osakeyhtiössä. 2. painos. Helsinki: Talentum Media Oy.
- Siikarla, P. J. 2006. Osakeyhtiölaki & käytäntö. 1. painos. Helsinki: Yrityskirjat Oy.
- Simola, A.-M. 2003. Tilintarkastusala muutoksessa: aika luopua maallikkotilintarkastuksesta. *Tilintarkastus-Revision* 47 (1), 5.
- Suomela, E., Palvi M. & Karhu K. 1995. Tilintarkastuslaki. Espoo: Weilin+Göös.
- TILA:n valvonta-asioiden ratkaisuja 2005 ja VALA:n muutoksenhakuratkaisut 2006 [verkkodokumentti]. [viitattu 9.11.2006]. Saatavissa: http://www.keskuskauppakamari.fi/kkk/toimialat/Tilintarkastus/fi_FI/TILAn_ja_VALAn_valvonta-asioid/
- Tilintarkastuslakityöryhmän raportti 2003. Kauppa- ja teollisuusministeriön työryhmä- ja toimikuntaraportteja 12/2003. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Tilintarkastuslakityöryhmä – yhteenveto saaduista lausunnoista 2004. KTM Julkaisu- ja 8/2004. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Toiviainen, H. 1994a. Johtajan ja tilintarkastajan vahingonkorvausvastuusta osakeyhtiössä. *Lakimies* 92, 1021–1056.
- Toiviainen, H. 1994b. Osakeyhtiön johtajan ja tilintarkastajan yhtiöön ja kolmanteen henkilöön kohdistuvasta vastuusta. *Lakimies* 92, 877–897.